

3. Маркс К. Капитал. – Там же. - т.23.
4. Маркс К. Заработная плата. – Там же. - т.6.
5. Маркс К. Капитал. – Там же. - т.23.
6. Маркс К. Критика политической экономии. – Там же. - т.46, ч.2.
7. Маркс К. Капитал. – Там же. - т.23.
8. Маркс К. Критика политической экономии. – Там же. - т.46, ч.2.
9. Там же.
10. Нойнер Г. Жизнеутверждающая сила идеала воспитания Карла Маркса // Советская педагогика. – 1983. - №5.

SUMMARY

This article tells about methodological aspects of analyze of category “Education” in the system of marketing relations. In the process of describing the main role has the meaning of Marxist “vector” of dialectic methodology of knowledge the main point of education. This “vector” points to the twofaced and contradictory nature of education, including modern times. Author expresses the confidence in that the development of “national” education will became one of the meanest formation factors of free coils community.

С. М. ПОПОВ

ВЗАЄМОДІЯ ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ ЗВОРОТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СОЦІОПРИРОДНИХ СИСТЕМАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ПРОЦЕС

Людство сьогодні переживає глобальні екологічні негаразди, що являє собою наслідком системної кризи соціуму, що у значній мірі пов'язано з його духовною складовою, яка рефлектує розвиток світогляду, котрий проголошує примат особистості над релігією, суспільством, державою, оточуючим середовищем. Отепер при помітному загостренні протиріч їх посиленню та підвищенню значної кількості руйнівних збуджень, особливо з позитивними зворотними зв'язками для пошуку виходу з глобальної екологічної кризи, яка загрожує перерости у катастрофу, необхідно у першу чергу встановлення мотиваційних підстав різкого ускладнення взаємовідносин суспільства і оточуючої природи не тільки як довколишнього середовища, а як систему комплексів соціуму у єдиній **соціоприродній системі**. Первопричину екологічної кризи, яка знаходиться на поверхні багато вчених помічають в інтенсивному практично без контрольному забрудненні навкружного природного середовища, пов'язаному з бурхливим розвитком промисловості з другої половини ХІХ століття. Проте глибокий взаємозв'язок кризи з культурно-історичним розвитком людства свідчить про суттєве протиставлення соціуму і біосфери вже у період античних, віддалених, чи доісторичних цивілізацій, багато з яких переносили та переживали, як регіональні так і глобальні екологічні нестатки, а наслідком для деяких з них стало повне їх зникнення як соціально-культурного утворення. Причиною багатьох катастроф у більшості випадків виявилось споживацьке не розумне відношення до оточуючого середовища, нехтування законами природи, що спричиняло як об'єктивні та суб'єктивні дії які перевищували критичний рівень допустимої чисельності та типу збудження виводячи систему із рівноваги. Виходячи з цього розуміння та аналізу відомих історичних подій й антропологічних чи археологічних свідчень екологічної кризи з високим ступенем вірогідності у загальних випадках є наслідками духовних криз, тому культурно-історичний процес у цьому аспекті представляє собою «великий зріз екології». Отже, подолання системних криз повинно спиратися в своїй основі на духовне начало, що представляє докорінну зміну людини до природи, до місця людини в оточуючому середовищі. Виникнення **мегаекології** (Н.Ф.Реймерс) дозволяє говорити про процеси екологізації знання, в контексті якої будь-яка сфера сучасної науки повинна розглядатися з точки зору взаємовідношення цивілізації і біосфери. Саме тому механізм підтримки екологічної рівноваги у природних і соціоприродних системах **визначається дією прямих і зворотних зв'язків**, аналізу чого майже не приділялася велика увага. Саме це й визначило актуальність даної роботи.

На протязі тривалого часу історія цивілізацій і культури у нашій свідомості явно превалювала над історією біосфери та антропогенного впливу на неї. І це можна пояснити тим, що динаміка часу у рамках біосфери і цивілізації у більшості випадків була взаємовиключною. Ідея про культурно-історичні типи локальних цивілізацій вперше висунута у доробку Н.Я.Данилевського «Росія і Європа: погляд на культурні і політичні відносини слов'янського світу до германо-романського» (1889р.), у якому виокремлено 11 типів цивілізацій; у творах А. Тойнбі [1, 736] та О. Шпенглера [2, 146

663] А. Л. Чижевським доводиться циклічність у динаміці історичних подій під впливом коливань активності Сонця (докторська дисертація «Дослідження періодичності всесвітньо-історичного процесу») (1918 р.), книга «Фізичні фактори історичного процесу» (1918р.). Натуралістична концепція («географічний детермінізм») у поясненні культурно-історичного процесу прослідковується вже у Геродота; Ш. Л. Монтеск'є стверджував, що влада клімату сильніше за політичну владу; до даного напрямку слід віднести А. Р. Тюрго, Г. Т. Бокля, Е. Ренана. Так, на думку Г. Т. Бокля, гаряча погода Індії була причиною рабства, так як специфічним чином вплинула на свідомість місцевого населення; з точки зору І. Тена, благодатний клімат Голландії визначив натуралізм і «повнокровність» голландського живопису; для Л. М. Мечникова визначальним фактором у розвитку суспільства завжди була вода, особливості великих цивілізацій Китаю, Єгипту, Месопотамії визначалися освоєнням великих рік («річкові» цивілізації); особливості середньоземноморської цивілізації визначалися у зв'язку з оволодінням морським простором; з відкриттям Америки виникає глобальна «океанічна цивілізація». На принципі географічного детермінізму спирається геополітика (Р. Челлен), яка оперує поняттями «життєвий простір», «природні кордони», в контексті яких зовнішня політика держав в основному визначається географічними факторами (кліматом, місцем розташування, природними ресурсами, темпами росту народонаселення). Ідеї соціобіології у ХХ ст. розвиває Ф. Аяла, Е. Уїльсон, Г. Фло, згідно з якими людська поведінка визначається біологічними факторами; моральні установки людини сприяють збереженню генів предків; боротьба альтруїзму і агресивності у рівній мірі має біологічні корені в людському суспільстві і приймає форму «совісті». Як свідчить вчені даного напрямку, необхідно не подавляти біологічні імпульси, а, навпроти, дотримуватися їх, що й сприяє виживанню людства та досягненню його рівноваги. На основі соціобіології формується «**біополітика**» – оцінка політичної поведінки, боротьби за владу, воєн, революцій; згідно цих поглядів, збагнути передумови соціальної стабільності, логіку масової свідомості, відношення народу до вождя неможливо без розуміння біологічних основ цих процесів (П. Корнінг, А. В. Олексин). У той же час всі розглянуті теорії майже не аналізують конкретні зв'язки цивілізації з біосферою – соціоприродні, соціобіологічні (біосоціальні). Л. М. Гумільов («Етногенез і біосфера Землі»), 1990 р.), говорячи про біохімічну енергію, енергію космосу, висуває концепцію етногенезу як складової частини антропосоціогенезу: форми життя етносу, через які здійснюються зв'язки з природним середовищем, – простір і час; початок етногенезу пов'язаний з механізмом мутації – раптової зміни генофонду, що відбувається під впливом зовнішніх умов у певному місці і у певний час. Саме виникнення людства Л. Гумільов пов'язує з пасіонарним поштовхом. Зрозуміти виникнення та еволюцію людства неможливо, враховуючи тільки соціокультурну спадковість, без врахування тісного взаємозв'язку людини і природи. Так, роботи П. П. Гаряєва «Хвильовий генетичний код», 1997 р.) з позицій фізики і біології довели реальність формування культури етносу згідно генетичного механізму передачі інформації. У роботі В. П. Бежа «Соціальний організм країни», 1999 р.) відмічається, що «морфологію соціального організму ми повинні пояснити, виходячи з квантово-хвильової природи соціального явища» [3, 70]. Зв'язок соціально-історичного і природних процесів прослідковується у ряді робіт А. Лосєва, Ю. Лотмана, Л. Баткіна, В. Межуєва, П. Гуревича, М. Кагана.

Незалежно один від одного Е. Кульгіним і Е. Уїлсоном висунуті теорії відповідно соціоприродної (СП) і соціобіологічної історії (СБІ), що базуються у першому випадку на теорії біосфери В. І. Вернадського, загальної теорії систем і синергетики, а у другому – на неодарвінізмі. Головна задача нових теорій – не виявлення екологічних наслідків антропогенної діяльності, а **вивчення умов збереження екологічної рівноваги між соціумом і культурними екосистемами і біосферою в цілому**. В умовах глобальної екологічної кризи, що на наших очах переходить у екологічну катастрофу – незворотної руйнації біосфери, актуальною для глобальної трансформації людства є висунута Н.Н.Моїсєєвим ідея «коеволюції» природи і цивілізації. У перерахованих теоріях спостерігаємо переважання універсального еволюціонізму, що базується в основному на неодарвінізмі і синергетиці (Г. Хакен, 1971р.). З позицій синергетики історія уявляється як нескінченний хаотичний процес саморозвитку суспільства згідно біологічних законів у конкретних географічних та екологічних умовах, проте сьогодні однозначно прогнозувати протікання філософії історії неможливо [4, 152].

Мета статті – розглянути взаємодію позитивних і негативних зворотних зв'язків у соціоприродних системах та їх впливу на культурно-історичний процес.

Формулювання цілей статті (постановка завдання):

- вивчити взаємозв'язок біосферних і культурно-історичних процесів, що протікають як єдиний соціоприродний процес;
- вивчити соціокультурні процеси для забезпечення розуміння єдності природних і культурно-історичних процесів;
- проаналізувати специфіку позитивних і негативних зворотних зв'язків в соціоприродних системах.

У сучасній науковій соціально-філософській літературі існує наявний дефіцит рефлексії взаємодії позитивних і негативних зворотних зв'язків у соціоприродних системах та їх впливу на культурно-історичний процес, методологічних прийомів і технік його дослідження, можливих варіантів вирішення проблем культурно-історичного розвитку. На сьогодні сучасна соціально-філософській напрямок має не вирішну пізнавальну проблему, яка пов'язана з нестатком теоретичного та практичного дослідження позитивних і негативних зворотних зв'язків, необхідністю формування концепції зворотних зв'язків у сфері культури. Актуальність роботи зумовлена як недостатньою теоретичною розробленістю визначеної теми, так і зростанням її практично-світоглядного значення у ситуації трансформації суспільства і визначення векторів теоретичної рефлексії змін культурологічного розвитку. **Метою наукового дослідження** є пошуки шляхів і напрямів удосконалення зворотних зв'язків та підвищення ефективності їх впливу на культурно-історичний процес. **Предмет дослідження** – дія позитивних і негативних зворотних зв'язків у соціоприродних системах та їх вплив на культурно-історичний процес. **Методологія** дослідження базується на аналізі культурно-історичних і біосферних процесів (системно-екологічний підхід до пізнання), дедуктивному методі аналізу біосферних і соціоприродних процесів; аналізі проблеми з позицій універсального еволюціонізму і креаціонізму з метою забезпечення об'єктивного аналізу; для аналізу напрямів змін соціоприродних систем (розвитку чи деградації), що дають повне уявлення про протікання культурно-історичного процесу у певний час розвитку. **Системно-екологічний підхід до аналізу культурно-історичного процесу** засвідчує, що у соціоприродних системах різноспрямованість природних процесів у біосфері та антропогенних у техносфері носить антагоністичний характер, що свідчить про кризовий характер взаємозв'язку суспільства і природи. В культурно-історичному процесі найважливішу роль відіграє природний механізм підтримки екологічної рівноваги у соціоприродних системах. **Підтримка екологічної рівноваги** у соціоприродних системах здійснюється завдяки **дії негативних зворотних зв'язків** (природні катаклізми, соціально-політичні кризи, війни); **дія позитивних зворотних зв'язків** проявляється у тенденції до втрати екологічної рівноваги, що знаходить відображення у культурі цивілізацій. Втрата рівноваги є наслідком розвитку кризи. У теперішній час у сучасній науці домінуючим напрямком являється універсальний еволюціонізм, який підтверджує ідею самостворення і саморозвитку Всесвіту і людського суспільства. З іншої сторони, розвивається креаціоністська наука, яка розглядає біосферні і культурно-історичні процеси з позиції буквального прочитання Книги Буття з застосуванням даних сучасної науки. Порівняльний аналіз двох названих підходів уявляється найбільш доцільним з точки зору формування об'єктивного погляду на культурно-історичний процес у пошуках досягнення гомеостазу системи [5, 20-67].

Усвідомлення західною цивілізацією реальності глобальної екологічної кризи у другій половині ХХ століття заставило вчених сформувати концепції цілісного погляду на світовлаштування. Сьогодні актуальним є використання **системного підходу** до аналізу світу як єдиного цілого, а саме ідеї, щоб розглядати оточуючий світ у вигляді системи, у вигляді цілісного живого організму. Ще до середини ХХ ст. цей підхід був би підданий критиці як повернення до міфологічного, «організмичного» розуміння оточуючого світу, але завдяки працям В.І.Вернадського і В.П.Беха це вже просто стало неможливим. Біосфера – це цілісна система життя, що взаємодіє з неорганічною оболонкою Землі, а існування цивілізації і культурно-історичного процесу зумовлюється природними процесами. У результаті розвитку такої науки, як екологія, це розуміння стало науковим принципом, зумовленим багаточисельними теоріями і фактами.

Як свідчить аналіз, з **позицій універсального еволюціонізму** криза викликається резонансним співпадінням неблагополучних явищ у соціоприродній системі (екологічні, економічні, соціальні, політичні). З позицій креаціоністської науки жорстко детермінована: криза духовна, ідеологічна (знаходить відображення в культурі цивілізацій), екологічна (проявлення духовної кризи у матеріальній сфері), соціально-економічна (наслідок екологічного), політична (наслідок соціально-економічного). Кризові явища представляють собою перешкоди (затримки, збої в каналах передачі інформації); при відсутності перепон система приречена на загибель. У рамках цивілізації і техносфери механізм підтримки **рівноваги** проявляється шляхом тенденції до спрощення систем, яке до

теперішнього часу досягається у процесі глобалізації, яка означає інтеграцію у політичній, економічній, технічній, культурній, ідеологічній і релігійній областях (виникнення транснаціональних корпорацій, формування культури «миру», толерантності). З позицій рівноваги українська цивілізація представляється унікальною у якості гаранта духовної та екологічної рівноваги у світі, яка носієм ідеології неспоживацтва та духовності. Саме етнос здійснює природний відбір релігії та ідеології, які відповідають менталітету, а штучне (нав'язане) привнесення ідеології ззовні не сприймається етносом; культура, таким чином, розвивається і зберігається не тільки по духовним каналам (виховання й освіта являються визначальними), але й по генетичним (вторинним, які діють повільніше, навіть нав'язаними з тисячоліттями). Пропонований розгляд культурно-історичного процесу (**чергування дії позитивних і негативних зворотних зв'язків**) може бути використано у якості методологічної основи при аналізі світового культурно-історичного процесу, як окремих цивілізацій, так і локальних культур з позицій системно-екологічного підходу.

В контексті аналізу культурно-історичного процесу та зв'язку його з природними факторами слід проаналізувати походження людини і суспільства – антропосоціогенез, так як мають місце різні погляди у багатоманітних світоглядних системах. З середини XIX ст. учення про антропосоціогенез було тісно пов'язаним з дарвінізмом. П.Тейяр де Шарден вводить поняття **енергії, яка означає** стрибкоподібний розвиток, характерний для всієї природи. Величезний енергетичний потенціал лежить у самих підгрунтях матерії. Еволюція Всесвіту включає у себе стадії «переджиття», «життя», «думки» і «зверхжиття». Л.М.Гумільов говорить про енергію космосу, висуває концепцію етногенезу як складової частини антропосоціогенезу (походження окремих народів, етносів), форма життя етносу, через які здійснюється зв'язок з природним середовищем, – простір і час. Початок етногенезу пов'язаний з механізмом мутації – раптової зміни генофонду, що настає у результаті дії зовнішніх умов у певному місці і певному часі. Виникає особлива генетична ознака – пасіонарність – внаслідок мутації і певної кількості пасіонаріїв, що володіють певною тягою до дії і сприяють формуванню нової етнічної чи культурної системи. Проте розквіт культури у той же час сприяє спаду пасіонарності і суспільство прямує до стадії «надлому». У результаті цих процесів настає стан видимої рівноваги на основі придбання нових цінностей – відбувається утворення великих держав, накопичення матеріальних благ, у суспільстві провідні позиції займають субпасіонарії – люди з пониженою пасіонарністю, які «порушують» все раніше створене. **Це фаза обскурації**, коли процеси розпаду стають незворотними, потім настає меморіальна фаза, коли етнос зберігає пам'ять про своє минуле, потім зникає пам'ять і **настає фаза рівноваги** з природою, коли завдяки космічним впливам енергії людство не зникне з планети Земля [6, 639].

В соціогуманітарній науці склалося декілька підходів до **розуміння культурно-історичного процесу**, що базується, як правило, на визнанні існування детермінуючого фактора – географічних, біологічних, екологічних, економічних, чи інших умов. Відомий формаційний підхід сформував К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, в контексті ідей яких рушійними силами культурно-історичного процесу є соціально-економічні відносини, боротьба класів. У контексті цивілізаційного підходу на перше місце висувається людина, мораль, етика, естетика; як науковий напрям, даний підхід розвивається з ХУІІІ ст., нові теорії накладаються на старі, не відмінюючи їх, а існуючи паралельно, проте цілісного вчення так і не було створено. У контексті цивілізаційного підходу виокремлюються **два напрями**: 1) стадіальний (О.Шпенглер) і 2) локальний (Н. Данилевський, А. Тойнбі, Л. Гумільов). **З позицій стадіальних теорій**, історичний процес характеризується певними стадіями, етапами, єдиними для всього людства; локальні теорії розглядають процес історичного формування цивілізацій, які займають певну територію, мають свої духовні, культурні і соціально-економічні особливості; межі локальних цивілізацій можуть співпадати (Китай), чи не співпадати з кордонами певних конкретних держав (еллінізм, сучасна цивілізація Заходу). Локальні цивілізації визначаються особливостями окремої країни, групи країн, етносів (релігійними, ідеологічними, культурними, економіко-географічними), пов'язаними загальною долею, але одночасно відображаючими світовий природноісторичний процес. Згідно світоглядних цінностей, цивілізації розділяються на: **1) традиційні**, що базуються на відтворенні традиційних укладів життя, коли суспільство орієнтоване на минуле, як зразок; **2) техногенні (прогресивні)**, коли має місце орієнтація на інновації, на майбутнє. Формування поглядів на закономірності культурно-історичного процесу пов'язано з іменами Г. Гегеля, К. Маркса, Л. Моргана, Ф. Енгельса, О. Т'єрі, Ф. Гізо, О. Конта, Г. Спенсера, М. Вебера, О. Шпенглера, А. Тойнбі, Л. Гумільова. Всесвітня історія розглядається Г.Гегелем як «вираження божественного», абсолютного процесу духу у його вищих образах, вираження того ряду шаблів,

завдяки яким історія здійснює свою істину, доходить до самосвідомості; у природі має місце постійний кругообіг, лише у змінах здійснюючих у духовній сфері, що й сприяє появі нового. Історичний матеріалізм К. Маркса будувався на приматі матеріальних продуктивних сил і боротьби класів; ідея про культурно-історичні типи локальних цивілізацій вперше була висунута у книзі Н. Данилевського «Росія і Європа: культурні і історичні відносини слов'янського світу до германороманського» (1889 р.). Ідеї стадіального розвитку суспільства, що повторюють однакові етапи розвитку цивілізації, отримали свій розвиток у роботі О. Шпенглера «Занепад Європи» (1918 р.), у контексті якої він знаходить багато загального у розвитку індійської, єгипетської, античної, арабської культур; йому належить ідея про поліциклічність історичного процесу, про середній час існування цивілізацій до 1000 років; він відкидає спільність етапів світової історії; розглядає окрему цивілізацію як дещо самодостатнє, ізольоване. Циклічні теорії цивілізацій розглядають А. Чижевський, М. Кондратьєв, П. Сорокін, Й. Шумпетер. Статика історичного процесу аналізує умови існування цивілізації **у стані покою, чи динамічної рівноваги**; закономірності соціодинаміки проявляються у періоди порушення рівноваги, виникнення і розвитку кризових явищ.

Спираючись на принцип зворотного зв'язку у культурно-історичному процесі, слід сформулювати декілька положень про самоорганізацію матерії і структури Всесвіту: 1) при розширенні чи скороченні елементи матерії рухаються по лініям, що поєднують їх з джерелом взаємодії (силовим центром, геометричним центром мас); 2) швидкість руху елементів матерії при розширенні чи скороченні цілого (Всесвіту) пропорційна довжині ліній, що поєднують ці елементи з центром; 3) відстань між елементами при розширенні чи скороченні змінюється пропорційно зміні їх відстані до центру; 4) кожний структурний елемент – центр змін; центр – всюди; 5) кожній точці відповідає одна чи декілька протилежних точок (симетрія); 6) взаємодія структурних елементів матерії Всесвіту відбувається через центр, чи відображається у ньому. Таким чином, структура Всесвіту уявляється нам зростаючим «організмом» у відповідності з законами еволюції дискретних одиниць матерії. Збереження і зміна у Всесвіті виявляються у синтезі стійких і перехідних процесів на основі зворотних зв'язків. Можливо, що наукове пізнання й повинно базуватися на дослідженні як стабільних станів матерії з стійкими зв'язками – інтегрованих процесів, так і станів з плінними зв'язками – процесів, перехідних між стійкими станами (синергетика), як відмічає І.С. Добронравова [7, 140].

Для побудови синергетичної концепції культурно-історичного процесу необхідно проаналізувати феномен утворення петель зворотного позитивного зв'язку. З утворенням такого типу зв'язків у контексті «системи і середовища» система починає активно самоорганізовуватися і протистояти тенденціям її руйнування зовнішнім середовищем. Цей підхід дає можливість дослідження стійкості культурно-історичного процесу у часі і просторі. Типовим прикладом такої стійкості є **народна культура**, живі традиції якої і сьогодні продовжують успішно існувати, незважаючи на тиск сучасної урбаністичної масової культури. Одним з найбільш інтенсивно розвиваючих підходів до культурно-історичного процесу **виявилася соціально-синергетична парадигма**, яка ввібрала в себе досягнення нерівновагомої термодинаміки, теорії управління, теорії складних систем та інформації. Синергетика радикально змінила розуміння відносин між порядком і хаосом, між ентропією та інформацією. Виникло нове бачення культурно-історичного процесу, що представляло собою стан хаосу як перехідний від одного рівня упорядкованості до іншого рівня упорядкованості. Як засвідчив аналіз, взаємодія позитивних і негативних зворотних зв'язків у соціоприродних системах та їх вплив на культурно-історичний процес являє собою діалектично суперечливий і нерозривний процес пристосування суспільства в цілому і окремих його субструктурних частин до умов природного середовища, а також зворотний вплив суспільства через систему виробництва на середовище. Процес взаємодії суспільства і природи складний, багатоаспектний і багаторівневий, детермінований національними вимірами буття та менталітетом тієї чи іншої країни [8, 264]. Одні лінії зв'язків є прямими, безпосередніми, проте значно більше їх мають опосередкований характер. У цій взаємодії проміжним, коригувальним механізмом виступає **культура**, завдяки якій, спільність зберігає цілісність, унікальність, визначеність.

Таким чином, взаємодія позитивних і негативних зворотних зв'язків у соціоприродних системах та їх вплив на культурно-історичний процес пов'язана з **глобальною екологічною кризою**, яка потребує системно-екологічного підходу до її аналізу. З позицій останнього підходу, культурно-історичний процес слід визначити як систему, що включає в себе у якості основних елементів етнос та його світорозуміння, релігію, ландшафт, державу і державну ідеологію, культуру (науку, літературу, мистецтво), техносферу, що забезпечує протікання цього процесу. Культура як елемент

культурно-історичного процесу з цих позицій являється складною, автономною, саморозвиваючою системою. І біо-, і техносфера, і цивілізація, і культура мають не стільки фізико-біологічний, соціальний і техніко-економічний характер, а головним чином – духовний. Всі перераховані системи, володіючи механізмами саморегуляції, намагаються підтримати рівновагу як між своїми елементами всередині системи, так і з оточуючим середовищем, формуючи науковий світогляд на зламі тисячоліть [9, 270].

Таким чином, слід зробити висновки.

Аналіз відомих історичних ілюстрацій й антропологічних та археологічних фактів показує, що кризові явища біосферносоціальних комплексів насамперед є наслідками духовних криз в контексті культурно-історичного процесу. Це пов'язано з тим, що **біосфера** – природна система, яка володіє високим рівнем складності, а внутрішні цикли саморегуляції здатні забезпечувати її стабільність тільки за умов алгоритмів зворотного зв'язку та недосягнення критичних показників перебудження, які при обставинах нелогічного втручання обумовлюють включення механізму регресу. Більш того, можна акцентувати, що потенційно діяльність комплексу соціумів практично завжди фіксує, у тому раз, і незначні коливання параметрів системи та при цьому будь-яке втручання людини у цю складність обумовлює здатність до руйнації оточуючого природного середовища. Техносфера у взаємозв'язку з іншими сферами усього соціального організму створена людством як система штучна і, тому зі збільшенням своєї складності, стає менш стабільною внаслідок зростання ступеня ризику, що обумовлено звуженням інтервалів параметричного опису, при якому можна досягати узгодженості при її функціонуванні. Це доказує практика досліджень оскільки сучасна інформаційна система соціумів прагне до свого спрощення у результаті глобалізаційних процесів, що підтверджує дію негативних чинників зворотного зв'язку. В той же час виникають і екологічні ніші, що виконують функціональну роль біологічного виду в екосистемі. У природі результуюча спрямованість усіх процесів завжди направлена проти **зростання хаосу (ентропії)**, проте неминучим наслідком окремих стадій і всього антропогенного циклу являється зростання неупорядкованості – забруднення природного середовища, зростання ентропії, у багатьох випадках – незворотна деградація екосистем.

Стан динамічної рівноваги окремих екосистем і біосфери у цілому є **гомеостаз** (екологічна рівновага), в основі якої лежить принцип зворотного зв'язку, який повинен базуватися на основних збалансованих елементах етносу та його світорозуміння, релігії, державній ідеології, культури (науки, літератури, мистецтва). При цьому слід зазначити, що культура як елемент зворотного зв'язку у формуванні культурно-історичного процесу являється складною, автономною, саморозвиваючою підсистемою яка впливає на екологічну рівновагу. В такому випадку слід визначити, що оптимальний стан динамічної рівноваги екосистеми виконується тоді, коли умови існування всіх живих організмів не виходять за межі витривалості (крива толерантності, закон В.Шелфорда). Найбільше значення для гомеостазу екосистеми має **зворотний негативний зв'язок**, який намагається завжди повернути систему у стан рівноваги. Механізм зворотного зв'язку діє як у екологічних, так і соціо-природних системах. При нарощуванні матеріальних багатств (як результату зростання гедоністичного настрою у суспільстві) спрацьовує механізм позитивного зворотного зв'язку, що проявляється у зростанні добробуту, чисельності населення, у той же час збільшенні антропогенного тиску на біосферу, що може супроводжуватися моральною деградацією і занепадом культури. Екосистема виходить зі стану рівноваги, яка регулюється (компенсується) зворотним негативним зв'язком.

Негативні кола зворотного зв'язку протидіють зовнішнім впливам; позитивні, у сукупності, з інерційністю соціоприродних систем (ефект запізнення), генерують експоненціальне зростання з поступовою експоненціальною деградацією системи і всього культурно-історичного процесу. Системи з переважанням позитивних зворотних зв'язків з позицій системної динаміки являються не адаптивними, не пристосованими до зовнішнього середовища, які ведуть до руйнації й загибелі системи. Сполучаючи часову вісь (культурно-історичний процес) і вісь рівноваги в соціоприродних системах, отримаємо відображення дії позитивних і негативних зворотних зв'язків в соціоприродних системах. Негативний вплив тієї чи іншої цивілізації на біосферу (як правило, позитивний зворотний зв'язок) у тій чи іншій мірі компенсується негативним зворотним зв'язком. З часом дія зворотного зв'язку стає більш міцнішою так, як саме протікання подій з часом експоненціально прискорюється, як наслідок прискорення темпу життя і «утиснення світу» в умовах науково-технічного прогресу та формування концепції саморегулювання соціального організму країни [10, 652].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Тойби А.Дж. Постигание истории.– М.: Прогресс, 1991.– 736 с.
2. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки мифологии мировой истории.– М.: Мысль, 1993.– 663 с.
3. Бех В.П. Социальный организм: философско-методологический анализ.– Запорожье: Тандем-У, 1998.– 186 с.
4. Воловик В.И. Философия истории: курс лекций.– Запорожье, 1995.– 152 с.
5. Горский Ю.М. Гомеостатика: модели, свойства, патологии систем.// Гомеостатика живых, технических, социальных и экологических систем.– Новосибирск, Наука, Сиб. отд., 1990.– с. 20-67.
6. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли.– М.: ДИ ДИК, 1994.– 639 с.
7. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. – К.: Лыбидь, 1990.– 152 с.
8. Додонов Р.А. Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов.– Запорожье: РА «Тандем-У», 1999.– 264 с
9. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В., Мороз О.Я. Науковий світогляд на зламі тисячоліть: монографія.– К.ПАРАПАН, 2006.– 288 с.
10. Саморегуляція соціального організму країни: монографія / за наук. ред. В.П.Бега; В.П.Бех (голова), Н.В.Крохмаль, Г.О.Нестеренко; Мін-во освіти і науки; Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010.– 652 с.- (серія: «До 175-річчя НПУ імені М.П.Драгоманова»).

SUMMARY

The article reveals the conditions of conservation the ecological balance between society, cultural ecosystems and the biosphere in whole; analyzes of social-cultural processes of ensuring the unity of natural and cultural-historical processes and their influence on the cultural-historical process, positive and negative feedbacks in the social-natural systems that dominate on specific stages of cultural and historical process; determined the state of dynamic balance of individual ecosystems and the biosphere, under of which understand the homeostasis as ecological balance, in basis of which is situated the principle of feedback.

П. В. ГОНЧАРЕНКО

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЗИКИ У СУСПІЛЬСТВІ

Функціонування всіх сфер музичної культури – від творчості до сприйняття в конкретних соціально-історичних умовах визначається нами як музичне життя суспільства. Це процес, у якому здійснюється динамічний взаємозв'язок усіх проявів музики як однієї зі складових духовно-культурного ядра суспільства, в якому відбиваються диференціація і синтез суспільної свідомості на основі комунікативних особливостей музики.

При написанні статті автор використовував філософські та музикознавчі здобутки зарубіжних та вітчизняних вчених, що є дотичними до зазначеної проблематики: М. Аркадьєва [1], А. Сохора [10], Б. Асаф'єва [11], В. Бикова [13] та інших.

До елементів процесу музичного життя суспільства відносяться, насамперед, музичні твори. Зміст кожного з них переживає кілька стадій свого існування.

Перша стадія – зміст, що сформувався у свідомості композитора і матеріалізувався в створених ним музичних звучаннях. Назвемо його авторським. Він у свою чергу стає об'єктом пізнання й інтерпретації з боку виконавця. Той, відтворюючи у своєму тлумаченні музики її авторський зміст, частково перетворює його, тобто осмислює і перетворює його у відповідності зі своїм світоглядом, естетичним ідеалом, особистим досвідом, а також – ментальними характеристиками епохи, в якій він діє.

Слід відзначити, що буттєва сутність, інтенціональна структура предмета мистецтва, мабуть, не обмежується фактом того, що він вже створений, вже є в наявності, вже цілком має бути перед нами, а нам залишається тільки споглядати його присутність. Будь-який предмет мистецтва, в принципі, може бути зрозумілий у його становленні, тобто в аспекті його внутрішнього часу, переданого виконавцем. Він сам є становленням, в якому те, що вже сталось, є тільки результатом цього становлення. «Музичний твір у його повноті живе в процесі його виконавського, конкретно-